

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کتاب معلّم

(راهنمای تدریس)

مهارت آموزی

دوره‌ی ابتدایی

ویژه‌ی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی

وزارت آموزش و پرورش
سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور

برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : واحد کارشناسی برنامه‌ریزی آموزشی کودکان و دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی

نام کتاب : کتاب معلم مهارت‌آموزی دوره ابتدایی - کد ۳۹

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره‌ی کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره‌ی ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹ ، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶ ، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وبسایت: www.chap.sch.ir

مؤلفین : محبوبه ضرغام‌پور، مینا حسینی، نسیم عزیزی، فریبا پورجلال، ملکه حلاج دهقانی، بهرام فکری

صفحه‌آرا : شهرزاد قنبری

طراح جلد : نسیم عزیزی

ناشر : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران: تهران - کیلومتر ۱۷ جاده‌ی مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

تلفن: ۵ - ۴۴۹۸۵۱۶۱ ، فاکس: ۴۴۹۸۵۱۶۰ ، صندوق پستی: ۱۳۴۴۵/۶۸۴

چاپخانه : شرکت افست «سهامی عام»

سال انتشار و نوبت چاپ : سوم ۱۳۹۰

حق چاپ محفوظ است.

شابک ۱-۱۵۹۸-۵-۹۶۴-1-964-05-1598-1 ISBN

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

ساختار محتوای آموزشی درس مهارت‌آموزی دوره‌ی ابتدایی

مقدمه

اصول حاکم بر تعیین محتوای کتاب

حیطه مفاهیم منطقی – ریاضی

۲	ساختار حیطه مفاهیم منطقی – ریاضی درس مهارت‌آموزی برحسب پایه
۳	مقدمه
۴	عملیات طبقه‌بندی
۴	عملیات ردیف‌بندی
۴	مفهوم عملیاتی عدد
۵	نگهداری ذهنی
۷	مراحل تحول رفتار در کودکان بهنجار
۹	حل مسأله
۹	شناخت
۱۰	فراشناخت
۱۰	خودآموزی
۱۱	حل مسأله ریاضی

۱۳

پایه اول

۱۴

گروه‌بندی براساس رنگ، شکل و اندازه براساس یک ویژگی

۱۶

گروه‌بندی براساس رنگ، شکل و اندازه براساس دو ویژگی

۱۸

ردیف‌بندی دو و سه عنصری با الگو و بدون الگو

۱۹

ردیف‌بندی اشکال و تیره چوب‌ها (۳ تا ۵ آیتم)

- ۲۱ ردیف کردن در پشت یک مانع (برده مقوایی)
- ۲۲ ردیف بندی ۲ مجموعه و مقابله یک به یک عناصر هر مجموعه
- ۲۳ به کارگیری واژه کمتر و بیشتر با استفاده از تناظر یک به یک دو مجموعه با عناصر نامساوی
- ۲۵ نگهداری ذهنی ماده منفصل با استفاده از تناظر یک به یک
- ۲۷ درک و بیان مفاهیم افزایشی و کاهششی
- ۲۸ درک و بیان مقایسه های کمی
- ۲۹ به کارگیری اطلاعات در حل مسأله به روش پولیا

- ۳۰ پایه دوم
- ۳۱ گروه بندی اشکال هندسی براساس سه ویژگی (رنگ و شکل و اندازه)
- ۳۳ گروه بندی کارت های اسامی حیوانات، اشیاء و میوه ها
- ۳۴ ردیف بندی ده عنصر براساس تفاوت اندازه
- ۳۵ ردیف بندی دوگانه (ردیف بندی دو مجموعه ده عنصری و تناظر یک به یک عناصر آنها)
- ۳۶ قرار دادن پنج عنصر فرعی در میان پنج عنصر ردیف شده اصلی
- ۳۸ شمارش اعداد ترتیبی از اول تا دهم
- ۳۹ نگهداری ذهنی ماده منفصل با استفاده از تناظر یک به یک
- ۴۲ به کارگیری اطلاعات در حل مسأله به روش پولیا

- ۴۳ پایه سوم
- ۴۴ توالی (شناخت و بیان اعداد ترتیبی و واژه قبل)
- ۴۵ نگهداری ذهنی ماده متصل (مقدار مایعات)
- ۴۷ به کارگیری اطلاعات در حل مسأله به روش پولیا
- ۴۸ به کارگیری اطلاعات در حل مسأله به روش خودآموزی

- ۵۰ پایه چهارم
- ۵۱ اعداد ترتیبی روزهای هفته و فصل ها
- ۵۲ نگهداری ذهنی ماده متصل (مقدار خمیر)
- ۵۳ به کارگیری اطلاعات در حل مسأله به روش خودآموزی

- ۵۶ پایه پنجم
- ۵۷ به کارگیری اطلاعات در حل مسأله به روش خودآموزی

حیطه زبان و تفکر کلامی – منطقی

۶۰	ساختار حیطه مفاهیم زبان و تفکر کلامی – منطقی درس مهارت آموزی برحسب پایه
۶۰	مقدمه
۶۱	بررسی رشد مفهوم
۶۱	روش مقایسه و تفکیک
۶۲	روش طبقه بندی
۶۳	روش تشکیل مفاهیم ساختگی
۶۴	روش تدریس کشف مفاهیم
۶۵	اثرات آموزشی و پرورشی

۶۶

پایه اول

۶۷	استفاده از واژگان درکی و بیانی
۶۷	– آموزش واژگان فراگیر
۶۷	– مقایسه دو واژه براساس خصوصیات مشترک آنها
۶۷	– ضمائر شخصی مفرد (من – تو – او)
۶۸	– عبارت ملکی (مال من – مال تو – مال او)
۶۸	– عبارت ملکی (اسم + ضمائر شخصی مفرد)
۶۹	– عبارت دو کلمه ای (اسم + صفت)
۶۹	– عبارت دو کلمه ای (اسم + فعل)
۶۹	– انطباق یک جمله نوشته شده با تصویر آن
۷۰	– به کار بردن کلمه های پرسشی (چیه؟ کیه؟ کجاست؟)

۷۱

پایه دوم

۷۲	استفاده از واژگان درکی و بیانی
۷۲	– آموزش واژگان فراگیر (شکل و اندازه)
۷۲	– درک و بیان واژه های بعد، امروز و فردا
۷۳	– درک و بیان ضمائر شخصی (ما – شما – آنها)
۷۳	– مقایسه دو واژه براساس خصوصیات مشترک آنها

سازمان‌بندی و اژگان و درک جملات

۷۵

– مقایسه دو واژه براساس خصوصیات مشترک آن‌ها

۷۵

– از بین تصویر اشیاء، تصویر شیء بی‌ربط را نشان می‌دهد

۷۵

– وجه مشترک دو شیء را براساس موقعیت عملی آن‌ها بیان می‌کند (مثل : اسب، اسب‌سوار)

۷۶

– درک و بیان استدلال منطقی «برای این‌که» در پاسخ به سؤالات

۷۶

– بیان قضاوت منطقی، عبارت‌های اگر... باید... در پاسخ به سؤالات

۷۷

– مقایسه دو تصویر و بیان کلامی نتیجه‌ی حاصل از این مقایسه با استفاده از موصول «ولی»

۷۷

– به‌کار بردن حرف اضافه‌ی «با»

۷۸

– به‌کار بردن حرف اضافه‌ی «از» و «به»

۷۸

– خواندن و انجام دستورالعمل مکتوب مستقیم

۷۹

– استفاده از قیدهای مختلف در جای خالی جمله

۸۰

– نوشتن خواسته‌اش به‌صورت یک جمله کامل

۸۰

– تغییر عنوان داستان

۸۰

– عنوان‌گذاری برای داستان

۸۱

– درک و بیان واژه قبل در مورد روزهای هفته

۸۱

– درک و بیان واژه دیروز

۸۱

پایه چهارم

۸۲

سازمان‌بندی و اژگان و درک جملات

۸۳

– بیان وجه مشترک دو شیء

۸۳

– نشان دادن شیء بی‌ربط از بین چند شیء

۸۳

– خواندن و انجام دستورالعمل‌های دو قسمتی و غیرمستقیم

۸۴

– تغییر عنوان داستان

۸۴

– عنوان‌گذاری برای داستان

۸۵

– خواندن چیستان و حدس پاسخ آن

۸۵

پایه پنجم

۸۶

سازمان‌بندی و اژگان و درک جملات

۸۷

– بیان وجه مشترک دو شیء

۸۷

– خواندن و انجام دستورالعمل‌های دو قسمتی و غیرمستقیم

۸۸

– به‌کارگیری شماره تلفن

۸۸

- ۸۹ - نوشتن اعداد ترتیبی در جملات
- ۸۹ - به کار بردن موصول «که» در جملات
- ۸۹ - تکمیل فرم مشخصات شخصی
- ۹۰ - نوشتن زیرمجموعه‌های هر طبقه
- ۹۱ - نمونه کاربردی الگوی تدریس/ یادگیری کشف یا دریافت مفاهیم
- ۹۲ - گوش کردن - بیان کردن - نوشتن - خواندن

حیطه رشد اجتماعی - هیجانی

- ۹۵ ساختار حیطه رشد اجتماعی - هیجانی درس مهارت‌آموزی برحسب پایه
- ۹۶ مقدمه
- ۹۶ تعریف کلی از رشد اجتماعی - هیجانی
- ۹۸ تأخیر یا ناتوانی در حیطه رشد اجتماعی - هیجانی
- ۹۸ چگونه باید مهارت‌های اجتماعی را آموزش داد؟

۱۰۰

پایه اول

۱۰۱

درک و شناخت دانش‌آموز نسبت به توانایی‌هایش به عنوان فردی جدا از دیگران

۱۰۲

پایه دوم

۱۰۳

کنترل خود و ابراز دامنه‌ای از هیجانات در موقعیت‌های مختلف

۱۰۴

پایه سوم

۱۰۵

درک و شناخت دانش‌آموز نسبت به توانایی‌هایش به عنوان فردی جدا از دیگران

۱۰۶

کنترل خود و ابراز دامنه‌ای از هیجانات در موقعیت‌های مختلف

۱۰۷

به کارگیری مهارت‌های مثبت و تعامل با بزرگسالان آشنا و همسالان

۱۰۹

پایه چهارم

۱۱۰

درک و شناخت دانش‌آموز نسبت به توانایی‌هایش به عنوان فردی جدا از دیگران

۱۱۲

کنترل خود و ابراز دامنه‌ای از هیجانات در موقعیت‌های مختلف

۱۱۶ - برقراری ارتباط با خود، افراد دیگر و دنیای پیرامون و ابراز همدلی

حیطه رشد حرکتی، سلامت جسمانی و مهارت‌های روزمره زندگی

- ۱۱۸ ساختار حیطه رشد حرکتی، سلامت جسمانی و مهارت‌های روزمره زندگی درس مهارت‌آموزی برحسب پایه
- ۱۱۸ مقدمه
- ۱۱۹ مهارت‌های حرکتی درشت
- ۱۱۹ مهارت‌های حرکتی ظریف
- ۱۲۰ یکپارچگی بین حواس
- ۱۲۰ سطوح یکپارچگی حسی
- ۱۲۰ حیطه سلامت جسمانی و تندرستی
- ۱۲۱ مهارت‌های روزمره زندگی
- ۱۲۱ چند توصیه برای اجرای تمرین‌های مربوط به الگوهای حرکتی دوگانه جهت تقویت نقش عملکردی و ثباتی دست‌ها (دست غالب و دست مغلوب)
- ۱۲۲ راه‌کارهایی جهت حل مشکل نوشتار دانش‌آموزان
- ۱۲۳ راه‌کارهایی برای رفع مشکل میزان اعمال فشار نامناسب مداد بر روی کاغذ

- ۱۲۵ توسعه و تقویت مهارت‌های حرکتی ظریف دو دستی
- ۱۲۹ توسعه و تقویت مهارت‌های ترسیمی و نوشتاری
- ۱۳۹ تقویت مهارت‌های شخصی (خوردن)
- ۱۴۱ تقویت مهارت‌های شخصی (درآوردن و پوشیدن لباس و کفش)
- ۱۴۷ تقویت مهارت‌های شخصی (بهداشت)
- ۱۵۴ منابع

ساختار محتوای آموزشی درس مهارت‌آموزی دوره‌ی ابتدایی

پایه تحصیلی	حیطه	خرده حیطه
اول	۱- مفاهیم منطقی - ریاضی	- شکل‌گیری مفاهیم - منطقی و استدلال
	۲- زبان و تفکر کلامی - منطقی	- زبان و برقراری ارتباط
	۳- رشد اجتماعی - هیجانی	- رشد هیجانی - رشد اجتماعی
	۴- رشد حرکتی، سلامت جسمانی و مهارت‌های روزمره زندگی	- رشد حرکتی - مهارت‌های حرکتی ظریف - سلامت جسمانی - مهارت‌های روزمره زندگی
دوم	۱- مفاهیم منطقی - ریاضی	- شکل‌گیری مفاهیم - منطقی و استدلال
	۲- زبان و تفکر کلامی - منطقی	- زبان و برقراری ارتباط
	۳- رشد اجتماعی - هیجانی	- رشد هیجانی - رشد اجتماعی
	۴- رشد حرکتی، سلامت جسمانی و مهارت‌های روزمره زندگی	- رشد حرکتی - مهارت‌های حرکتی ظریف - سلامت جسمانی - مهارت‌های روزمره زندگی
سوم	۱- مفاهیم منطقی - ریاضی	- شکل‌گیری مفاهیم - منطقی و استدلال
	۲- زبان و تفکر کلامی - منطقی	- زبان و برقراری ارتباط
	۳- رشد اجتماعی - هیجانی	- رشد هیجانی - رشد اجتماعی
	۴- رشد حرکتی، سلامت جسمانی و مهارت‌های روزمره زندگی	- رشد حرکتی - مهارت‌های حرکتی ظریف - سلامت جسمانی - مهارت‌های روزمره زندگی
چهارم	۱- مفاهیم منطقی - ریاضی	- شکل‌گیری مفاهیم - منطقی و استدلال
	۲- زبان و تفکر کلامی - منطقی	- زبان و برقراری ارتباط
	۳- رشد اجتماعی - هیجانی	- رشد هیجانی - رشد اجتماعی
	۴- رشد حرکتی، سلامت جسمانی و مهارت‌های روزمره زندگی	- فعالیت‌های روزمره زندگی
پنجم	۱- مفاهیم منطقی - ریاضی	- منطقی و استدلال
	۲- زبان و تفکر کلامی - منطقی	- زبان و برقراری ارتباط
	۳- رشد اجتماعی - هیجانی	- رشد اجتماعی
	۴- رشد حرکتی، سلامت جسمانی و مهارت‌های روزمره زندگی	- فعالیت‌های روزمره زندگی

مقدمه

فرآیند یادگیری با عوامل مختلفی در ارتباط است که هر یک از آن‌ها در چگونگی و تحقق اهداف یادگیری سهم به‌سزایی دارند. استعدادها، توانایی‌های فرد یادگیرنده، محتوا، فضای یادگیری، معلم، رسانه‌ها و وسایل کمک آموزشی، تعاملات دانش‌آموزان با یکدیگر و... هر کدام در جریان یادگیری دخیل است. بنابراین برنامه‌های آموزشی با توجه به اهداف به منظور نظم و سازمان بخشیدن به عوامل مختلف یادگیری معنا پیدا می‌کنند تا بتوانند به آموزش مهارت‌های موردنیاز در کودکان بپردازند. کودکان بهنجار نیاز به یادگیری این مهارت‌ها را به‌طور رسمی ندارند، زیرا آن‌ها می‌توانند این مهارت‌ها را از طریق تجربه‌های روزمره به‌دست آورند. درحالی‌که اگر این مهارت‌ها را به کودکان کم‌توان ذهنی از طریق برنامه‌های آموزش رسمی آموزش ندهیم، آن‌ها قادر به یادگیری این مهارت‌ها نخواهند بود. از این‌رو لزوم برنامه‌ریزی آموزشی جهت آموزش مهارت‌های سازشی، از اجزای مهم یک برنامه‌ریزی جامع و کارآمد برای کودکان کم‌توان ذهنی است. با همین اندیشه درس مهارت‌آموزی در برنامه آموزشی دوره ابتدایی گنجانده شده است تا از طریق یک برنامه آموزشی مدون، این گروه از دانش‌آموزان بتوانند به مهارت‌های لازم دست یابند.

محتوای آموزشی این درس براساس استانداردهای آموزشی حیطه‌های مفاهیم منطقی - ریاضی، زبان و تفکر کلامی - منطقی و رشد اجتماعی - هیجانی، رشد حرکتی، سلامت جسمانی و مهارت‌های روزمره زندگی، تنظیم شده است. که به منظور هماهنگی در امر آموزش و سهولت یادگیری دانش‌آموزان اهداف هر حیطه ارایه گردیده است. تقسیم‌بندی اهداف منطبق با پایه‌های تحصیلی است ولی پیشنهاد می‌شود با توجه به پیشرفت هر یک از دانش‌آموزان در هر حیطه برنامه‌ریزی آموزشی مطابق با توانایی آنان صورت گیرد و محدود به پایه‌های تحصیلی وی نگردد. به‌طور مثال: اگر دانش‌آموزی در پایه سوم ثبت‌نام شده است ولی مهارت‌های حرکتی ظریف وی در سطح پایه دوم باشد، ضرورت دارد تا آموزگار اهداف مهارت‌های حرکتی ظریف پایه دوم را به دانش‌آموز، آموزش دهد. لازم به ذکر است از مجموعه‌ی اهداف تدوین شده، اهدافی دارای دستورالعمل آموزشی هستند که در سطح بالاتری از درجه‌ی دشواری و پیچیدگی نسبت به سایر هدف‌ها قرار دارند. بنابراین از ارایه دستورالعمل برای سایر اهداف خودداری شده است.

امید است با آموزش گام به گام اهداف تعیین شده بتوان به هدف توسعه، تعمیق، تثبیت یادگیری و نیز تسلط یافتن دانش‌آموزان در اهداف فوق‌الذکر دست یابیم. در ضمن از همکاران محترم انتظار داریم، پس از استفاده از محتوای این کتاب و اجرای فعالیت‌های مربوط به آن، از تجارب مفید و ارزنده خود، ما را بهره‌مند گردانند.

اصول حاکم بر تعیین محتوای کتاب

در تهیه و تنظیم هر محتوای آموزشی اصول و ضابطه‌هایی در نظر گرفته می‌شود که به شرح ذیل است :

- ۱- محتوا با در نظر گرفتن میزان علاقه، رغبت و توانایی فراگیران به گونه‌ای تنظیم شده است تا برای فراگیران با قابلیت‌های متفاوت فرصت‌های مناسبی برای رسیدن به اهداف آموزشی فراهم نماید.
- ۲- در توالی محتوای آموزشی سعی شده است که محتوا در یک خط سیر مشخص و به صورت منطقی و با توجه به ساخت ویژه آن برنامه درسی و یادگیری‌های قبلی فراگیر قرار گیرد. در این صورت مفاهیم کلی‌تر و عمومی‌تر در قاعده و طبقات پایین‌تر و مفاهیم اختصاصی‌تر و فرعی‌تر در طبقات بالایی آن قرار می‌گیرد.
- ۳- سازمان‌دهی محتوا براساس نیازهای آموزشی روزمره صورت گرفته است به صورتی که تجربه‌های متنوعی برای فراگیران کم‌توان ذهنی فراهم می‌آید تا بین نیازهای آنان و آنچه باید یاد بگیرند یک تعادل به وجود آید.
- ۴- انطباق محتوا و زمان آموزش بر مبنای پیش‌بینی مدت زمانی صورت گرفته است که فرصت‌های لازم را برای آموزش و تکرار و تمرین در اختیار فراگیران قرار دهد.
- ۵- محتوای کتاب تأکید بر کاربردی بودن موضوعات ارایه شده دارد به صورتی که فراگیران بتوانند آموخته‌های خود را به زندگی روزمره تعمیم دهند.
- ۶- تدوین محتوا براساس فراهم نمودن زمینه‌های آموزشی مداوم چه در چارچوب آموزش رسمی مدرسه و چه در چارچوب آموزش غیررسمی و یادگیری‌های بعدی صورت گرفته است.